

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*За редакцією доктора філософських наук, професора В.Л. Петрушенка і
кандидата філософських наук, доцента О.П. Петрушенка*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих закладів
освіти III–IV рівнів акредитації

“Новий Світ-2000”

Львів

2020

УДК 2(075.8)
ББК 86я73
П 31

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Рецензенти:

доктор історичних наук, завідувач кафедри політології Національного університету “Львівська політехніка” **М. П. Гетьманчук**;
кандидат філософських наук, доцент Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького **Т. В. Тімченко**;
доктор філософських наук, професор Львівського лісотехнічного університету **Е. П. Семенюк**.

Петрушенко В.Л., Петрушенко О.П., Скалецький М.П. та ін.
П 31 Релігієзнавство: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. За редакцією В.Л.Петрушенка та О.П. Петрушенка. – Львів: “Новий Світ – 2000”, 2020. – 328 с.

ISBN 966-7827-60-7 “Новий Світ-2000”

Навчальний посібник укладений у повній відповідності до державної навчальної програми курсу “Релігієзнавство” та містить в собі необхідний матеріал з усіх тем даного курсу. Він може бути використаний студентами та аспірантами (як для вивчення курсу, так і для підготовки рефератів та фіксованих виступів), а також викладачами “Релігієзнавства” та інших філософських дисциплін.

УДК 2(075.8)
ББК 86я73

ЗМІСТ

Передмова	6
ТЕМА 1. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ЯК НАУКА	7
1.1. Релігія як соціально-історичний феномен	9
1.2. Значення терміну “релігія” та особливості релігійного сприйняття світу. Релігієзнавство як наукова дисципліна	13
1.3. Структура та вихідні елементи релігії	22
1.4. Функції релігії в житті сучасного суспільства	27
ТЕМА 2. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК РЕЛІГІЄЗНАВСТВА	33
2.1. Загальні особливості релігієзнавства та різновиди його підходів до релігії	35
2.2. Релігієзнавство та вільнодумство у Стародавньому світі та в добу Середньовіччя	41
2.3. Релігієзнавство епохи Відродження та Нового часу	50
2.4. Становлення релігієзнавства як галузі наукового знання	56
2.5. Релігієзнавча думка в Україні	65
ТЕМА 3. ГЕНЕЗИС РЕЛІГІЇ, ЇЇ РАННІХ ФОРМ	76
3.1. Форми ранніх релігійних вірувань в межах фактографічного підходу та їх суттєві характеристики	78
3.2. Проблема історичної послідовності виникнення та розвитку ранніх форм релігії	90
ТЕМА 4. ЕТНІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ РЕЛІГІЇ	94
4.1. Сутнісні ознаки етнічних (національно-державних) релігій	96
4.2. Зороастризм – стародавня релігія Ірану	101
4.3. Специфіка індуїзму як національної релігії Індії. Джайнізм та сикхізм – реформовані релігії Індії	104
4.3. Національні релігії Китаю: конфуціанство, даосизм. Синтоїзм – японська національна релігія	115
4.5. Іудаїзм як національна монотеїстична релігія	125

ТЕМА 5. БУДДИЗМ	134
5.1. Виникнення буддизму. Сіддхартха Гаутама як його засновник .	136
5.2. Основні принципи віровчення буддизму	138
5.3. Основні течії буддизму та його священні книги	144
ТЕМА 6. ХРИСТІЯНСТВО	151
6.1. Історичні та ідейні джерела християнства	152
6.2. Догматичне та організаційне утвердження християнства	158
6.3. Основні напрями християнства	164
6.3.1. Розкол християнства	164
6.3.2. Православ'я	167
6.3.3. Католицизм	173
6.3.4. Протестантизм	181
ТЕМА 7. ІСЛАМ	192
7. 1. Виникнення ісламу. Пророча діяльність Мухаммеда	194
7.2. Священні книги та основні течії мусульманства	196
7.3. Основи віровчення ісламу	201
7.4. Іслам в сучасному світі та в сучасній Україні	206
ТЕМА 8. ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЙНИХ ВІРУВАНЬ ТА КОНФЕСІЙ В УКРАЇНІ	212
8.1. Історичні аспекти загального стану релігійного життя в Україні	214
8.2. Дохристиянські вірування давніх українців (русів)	221
8.3. Християнські конфесії: УПЦ (МП), УПЦ-КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, протестанські церкви. Інші релігії	225
8.4. Неоязичництво як спроба відновлення дохристиянських вірувань	239
8.5. Неохристиянські, навколохристиянські і неорієнтальні утворення	241
8.6. Діяльність маргінальних сект. Сатанинські культури	249

ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В УКРАЇНІ	254
9.1. Проблема віротерпимості в історії людства	256
9.2. Свобода совісті як загальнолюдська цінність	258
9.3. Реалізація принципів свободи совісті в Україні	265
ТЕМА 10. РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ І ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ, ЕКОНОМІКИ, ПОЛІТИКИ, КУЛЬТУРИ, ПРАВА ТА МОРАЛІ	279
10.1. Визначення релігійної свідомості та її структура	281
10.2. Основні поняття релігійної свідомості	288
10.3. Зв'язок релігії із наукою, мистецтвом та мораллю	292
10.4. Зв'язок релігії із певними сферами суспільного життя (з культурою, правом, політикою та економікою)	310
Література	325

ПЕРЕДМОВА

Загально прийнятною та зрозумілою постає теза про людину як своєрідну та неосяжну таємницю. Але не кожна людина зможе сказати впевнено, в чому, власне, вона полягає. З іншої сторони, важко не погодитись із тим, що таємниця людини пов'язана із її духовністю, із тим, що їй відкритий особливий вимір дійсності, який не піддається прямому чуттєвому спостереженню, вимірюванню фізичними приладами, введенню у пряме порівняння із начоно наданим.

Окреслити явище духовності досить складно, проте воно не лишається повністю закритим та прихованим від нас. Його виявленнями постає вся людська культура, творчість, сфери людських намірів, мрій, бажань та здійснень. Культурні виявлення духовності можуть бути більш-менш безпосередніми, а можуть бути й опосередкованими. До форм прямого виявлення духовності належить явище релігії.

Релігія постає сьогодні явищем складним, різноманітним, надзвичайно розгалуженим, проте прямий сенс його осягання та осмислення зумовлений саме тим, що через знайомство із різними виявленнями релігії ми знайомимось із різними духовними обличчями людини та світу людського буття.

Отже, вивчаючи релігію, ми маємо шанс краще пізнати людину і самих себе. Окрім того, сучасний курс релігієзнавства може бути надзвичайно корисним ще й тим, що він може навчити нас толерантності, поваги до незвичних і не дуже зрозумілих нам явищ людської культури, а також прищепити інтерес до відстежування тонкощів та нюансів у вибудовуванні та функціонуванні духовного універсуму людського буття.

Навчальний посібник написаний колективом авторів Львівських вузів під загальною та науковою редакцією доктора філософських наук, професора В.Л.Петрушенка та кандидата філософських наук, доцента О.П.Петрушенка.

У написанні навчального посібника брали участь: В.Л.Петрушенко – тема 1; тема 8, пит. 8.1-8.2; тема 10; О.П.Петрушенко – тема 3; Повторєва С.М. – тема 4, пит. 4.2; матеріал з екуменізму до пит. 6.3.4; М.П.Скалецький – тема 9; І.М.Сурмай – тема 4, (окрім пит. 4.2), 6; З.І.Тіменик – тема 8, пит. 8.3-8.6. У співавторстві: Петрушенко В.Л., Скалецький М.П. – тема 2,5; О.П.Петрушенко, М.П.Скалецький – тема 7.